

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINI KOLLABORATIV TA'LIM TEXNOLOGIYASI ASOSIDA O'QITISH

U.Q.Seytjanova – pedagogika fanlari nomzodi, professor

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch soʻzlar: kolloboratsiya, 4K model, kompetentsiyaviy yondoshuv, kommunikativ munosabat, kreativ yondoshuv, tanqidiy fikrlash, individual yondoshuv.

Ключевые слова: коллобoрация, модель 4K, компетентностный подход, коммуникативный подход, творческий подход, критическое мышление, индивидуальный подход.

Key words: collaboration, 4K model, competence approach, communicative approach, creative approach, critical thinking, individual approach.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2022-yil 29-dekabr kuni Xalqaro kongress markazida “Ta’lim sifatini oshirish – Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining yakka-yu yagona to‘g‘ri yo‘lidir!” mavzusidagi zamonaviy darsliklar ko‘rgazmasida: “XXI asr kishisi uchun eng zarur bo‘lgan “4K” ko‘nikmasi bo‘yicha ishlab chiqilgan (kritik fikrlash, kreativlik, kolloboratsiya, kommunikatsiya) ko‘nikmalar, o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv, jamoada ishlash va muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish” masalalariga alohida e’tibor qaratish kerakligi va “...darsliklar quruq ma’lumotlarni yodlatish, yoki shunchaki o‘qish-yozishni o‘rgatish bilan cheklanmasligi, ular orqali o‘quvchilar nafaqat fanlarni, balki XXI asrda zarur bo‘lgan hayotiy ko‘nikmalarni ham o‘rganishi” zarurligini ta’kidlash bilan birga, yangi darsliklarni tayyorlashda o‘qituvchilar majburiyatlari haqida “...bugun darsliklar o‘zgaryapti. Shunga yarasha o‘qituvchilar ham o‘zgarishi kerak” [1:4], - degan fikrlari boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida yana ham katta mas’uliyatni talab qiladi.

4K modelidagi **kolloboratsiya** “Hamkorlikda ishlash” ta’lim texnologiyasi (Cooperative learning) – bu o‘quvchilarning muloqot qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlardan biri bo‘lib, juftlik yoki guruhli ta’limdan foydalangan holda tilni hamkorlikda o‘rganishga uru beradi. “Hamkorlikda ishlash” ta’lim texnologiyasi (Cooperative learning) ilk marta pedagogika sohasiga J.Lankaster va A.Bell tomonidan XVIII asrda kiritilgan bo‘lib, ular Angliyada mazkur metod asosida dars o‘tiladigan maktab ochishadi [2:643], keyinchalik esa “hamkorlikda ishlash” ta’lim texnologiyasi (Cooperative learning) boshqa olimlar tomonidan kengroq o‘rganildi. Jumladan, J.Devi ta’lim dinamik jarayon bo‘lib, nafaqat fanga doir bilimlar berilibgina qolmasdan, o‘zaro interaktsiya davomida olingan fikr-mulohazalar asosida o‘quvchilarning muloqot malakasini rivojlantirish lozimligini ta’kidlaydi [3:55]. Mazkur yondashuv tarafdorlari R.Olsen va S.Kagan “Kolloborativ ta’lim texnologiyasi (Cooperative learning) – bu guruhli o‘quv faoliyati bo‘lib, guruhlardagi o‘quvchilar o‘rtasida ma’lumot almashinuvi bilan olib boriladi”, deb ta’rif bergan bo‘lsa [4:8]. R.Slavin esa tilni hamkorlikda o‘rganish – bu o‘quvchilar kichik guruhda muammolarni ijtimoiy hal qilish uchun birgalikda ishlashidir deb ta’kidlaydi [5:194].

G.I.Shukina ta’limda faollikni ta’minlashni o‘qituvchi va takabalar o‘rtasida hamkorlikni tashkil etgan holda amalga oshirish mumkin deb hisoblaydi [6:36]. M.Garsiyaning fikriga ko‘ra ushbu yondashuvning ijobiy taraflaridan biri – talabalar birgalikda ishlayotganda, ular o‘z sheriklaridan o‘rganish bilan birga, do‘stlari bilan birgalikda ishlashdan zavqlanadi [7:10].

“Kolloborativ” (Cooperative learning) ta’lim texnologiyasining o‘ziga xos xususiyati shundaki, talabalar pedagogik jihatdan tuzilgan mashg‘ulotlarni bajarish davomida metodik o‘rganishning muhim sharti hisoblangan ijtimoiylashuv jarayoni sodir bo‘ladi. Ushbu yondashuv ustida ilmiy ishlarini olib borgan olimlar S.Kagan [8:450] va S.Viderxoldlar [9:284] ta’lim oluvchilarning kommunikativ aloqada o‘quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatini oshiradi hamda, tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi deb ta’kidlaydi.

Ko‘plab tadqiqotchilar “hamkorlikda ishlash” (Cooperative learning) ta’lim texnologiyasidan an’anaviy

ta’limda samarali foydalanish uchun e’tibor berilishi lozim bo‘lgan elementlarni tadqiq etgan. Jumladan, D.V.Jonson, R.T.Jonson, I.J.Xolubek va P.Roylarning fikriga ko‘ra, “Kolloborativ” (Cooperative learning) ta’lim texnologiyasida talabalarning muhokama qilishi, boshqa talabalarga yordam berishi yoki bir-birlari bilan o‘zaro material almashishi muhim ahamiyatga ega bo‘lsada, chinakam hamkorlikda bilim olishlari uchun to‘rtta asosiy element bo‘lishi kerakligini qo‘yidagicha ta’kildagan. (1-rasm)

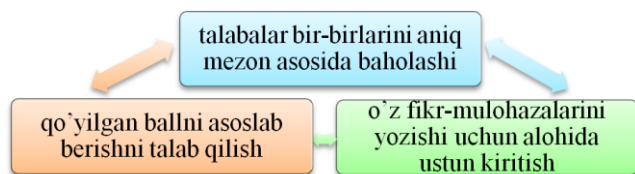
Ushbu olimlarning taklif etgan tarkibiy elementlari 4K modelidagi kolloboratsiya kompetentsiyasini talabalarda shakllantirish lozimligini inobatga olindi. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini kolloborativ kompetentsiyasini rivojlantirishga qaratilib, bu jarayonda talabalar nafaqat o‘zlarining ishini balki, guruhdoshlarining ham ishlarini baholashini maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini 4K modeli asosidagi ta’limda kolloborativ (Cooperative learning) ta’lim texnologiyasini samarali qo‘llash uchun tarkibiy komponent sifatida kiritish lozim deb hisoblaymiz.

4K modeli asosidagi ta’limda “hamkorlikda ishlash” (Cooperative learning) ta’lim texnologiyasini samarali qo‘llash uchun tarkibiy komponent sifatida kiritish lozim deb hisoblaydi tadqiqotchilar [10:191]. Kolloborativ ko‘nikma orqali talabani talaba baholashi guruhga o‘z xatolarini bilish va ularni o‘qituvchiga topshirishdan oldin xatolarni tuzatish imkoniyatin beradi. Bizningcha, talabani talaba baholashi qo‘yidagi bosqichlarda olib borishni tashkil etish mumkin. (1-jadval)

Birinchisi bosqich	muayyan guruhdagi talabalar o‘zaro bir-birlarining ishlarini baholash, bunda bir guruh tarkibidagi o‘quvchilar bir-birlarini ishlarini baholaydilar. Bir-birining ishini ko‘rib chiqib, qoniqarli natijalarga erishgandan so‘ng, ularning ishlari ikkinchi usul yordamida baholanishi mumkin.
Ikkinchi bosqich	bir guruh vakillari boshqa guruh vakillari ishlarini baholashini nazarda tutiladi. Bu orqali talabalar boshqa guruh vakillarining ishlarini ko‘rib chiqish imkoniyatiga ega bo‘ladi va baholash jarayonida ular tengdoshlarining ishlarini o‘zlari bilan taqqoslashi va hamkorlikda ishlab, xatolarini va kamchiliklarini aniqlashi mumkin. Bu jarayonda talabalar bir-birlaridan o‘rganadi.
So‘ngi bosqich	o‘zaro baholashdan so‘ng o‘qituvchi talabalarning ishini tekshiradi. O‘zaro tekshirishdan o‘tgan ishlardan xatosiz natijalar olinishi kutiladi, chunki bitta ish uch marta tekshiriladi: o‘z-o‘zini tekshirish (bir guruh a‘zolari), talabalar (boshqa guruh vakillari) va o‘qituvchi tomonidan baholash.

Talaba yoki o'qituvchi tomonidan baholanishi har bir guruh a'zosining vazifasini, ularning topshiriqni bajarish uchun qo'shgan hissasini aniq bilishni yoki qatnashmaganliklari uchun jazolashni ta'minlab beradi [11:69]. Talabani talaba baholashda qiyinchilikka uchramasligi uchun mavjud S.Raxmidjati va hamkasblari tomonidan talabalarning nutq malakasini baholash uchun ishlab chiqilgan baholash mezon^[12:153] modifikatsiyallagan holda qo'yidagicha o'zgartirish kiritdik. (3-rasm)

Bu esa o'z navbatida talabalardan diqqat bilan tekshirish uchun bor bilim mahoratini ishga solishi va yuqori kognitiv fikrlash darajasi sifatida keltirilgan analiz va sintez qilishni talab etadi.

Guruh a'zolari topshiriqni bajarish davomida o'z vazifasini tushunib bajarishda shu bilan birgalikda guruh muvaf-

faqiyati uchun boshqa guruh a'zolariga yordam bera olishda qo'ldagi ijobiy ko'nikmalar shakllanadi:

- ✓ talabalarda o'zaro ijobiy munosabatni anglatishi;
- ✓ shaxsiy javobgarlik;
- ✓ o'zaro ijobiy munosabatlar;
- ✓ hamfikirlilik;
- ✓ individual javobgarlik;
- ✓ guruh a'zolarini qo'llab-quvvatlash;
- ✓ topshiriqni bajarishdagaqaratilgan kompetentsiyalar rivojlanadi.

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash joizki, agar talabalar berilgan vazifani bajarishda guruhdagi har bir a'zoning muvaffaqiyati muhim ahamiyatga ega ekanligini tushunsalar, guruh a'zolari orasida ijobiy o'zaro munosabat shakllanadi. Natijada, guruh a'zolari vazifani muvaffaqiyatli bajarish uchun bir-birini qo'llab-quvvatlashi kerakligini tushunib yetadilar. Bu esa bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kollektiv ta'lim texnologiyasini qo'llash asosida ta'lim sifatini oshirish, pedagog-kadrlarning bilim va tajribasini xalqaro darajaga olib chiqish, oliy o'quv yurtlarining QS va THE xalqaro reytinglariga kirishi uchun maqsadli dasturni ishlab chiqishga, kasbiy ko'nikmalari rivojlanishiga imkon beradi.

Adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон "2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегияси тўғрисида"ги Фармони. // <https://lex.uz/uz/docs/5841063>
2. <https://review.uz/uz/post/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoyevning-2023-yil-uchun-murojaatno-masi-toliq-matn>.
3. https://uza.uz/uz/posts/darsliklar-ozgaryapti-shunga-yarasha-oqituvchilar-ham-ozgarishi-kerak_440060.
4. Yassin A.A., Razak N.A., Maasum N.R. Cooperative Learning: General and Theoretical Background // *Advances in Social Sciences Research Journal*. 2018. № 5(8) -P. 643.
5. Socratous M. (2014). The effects of cooperative learning arrangements on the social skills of pupils identified as having severe learning difficulties, who attend special primary schools. PhD dissertation. University of Exeter. – 2014. – P. 55.
6. Olsen R., Kagan S. About cooperative learning // In Kessler C. Cooperative Language Learning: A Teacher's Resource Book. New York: Prentice Hall. 1992. -P. 8.
7. Slavin R. Cooperative Learning: Theory, Research and Practice. 2nd ed. New York: Prentice Hall. 1995. -P. 194.
8. Щукина Г.И. Исследование активизации учебно- познавательной деятельности. // Советская педагогика. 1983. № 3. 36-37-6.
9. Garcia M. Ten important aspects of a 21st century foreign language teaching approach. // *European Journal of Foreign Language Teaching*. – 2021. – Vol 5 (5). – P. 1-19. doi: 10.46827/ejfl.v5i5.3834
10. Kagan, S. Cooperative Learning. San Juan Capistrano, Calif.: Kagan Cooperative Learning. 1992. –P. 450.
11. Wiederhold C. The Question Matrix // San Juan Capistrano, Calif. 1995. –P. 284.
12. Johnson D.W., Johnson R.T., Holubec I.J., Roy P. Circles of learning. Cooperation in the Classroom. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development. 1984. –P. 14.
13. Rottier J., Ogan B.J. Cooperative learning in middle-level schools. Washington, DC: National Education Association. 1991. –P. 112.
14. Kagan S., High J. Kagan structures for English language learners. // *ESL Magazine*. The information source for ESL/EFL professional worldwide. 2002. – P. 10.
15. McWhaw K., Schnackenberg H., Sclater J., Abrami P.C. From cooperation to collaboration: Helping students become collaborative learners // In Gillies R.M., Ashman A.F. Cooperative learning: The social and intellectual outcomes of learning in groups New York: Routledge Falmer. 2003. – P. 69-86.
16. Rachmijati C., Anggraeni A., Apriliyanti D. Implementation of blended learning through youtube media to improve students' speaking skill // *OKARA: Jurnal Bahasa dan Sastra*. 2019. № 13 (2) -P. 153-164. DOI: 10.19105/ojbs.v13i2.2424
17. Bekimbetova G.R. 4K tamoyili asosida o'quvchilarning Qoraqalpog' tili fanidan kollektiv ko'nikmalarini rivojlantirish paradigmasi // *International journal of recent scientific researcher's theory*. International scientific journal. ResearchBib Imfact Factor: 7.1. Volume: 2. Issue: 2. February. 2024. ISSN: 2992-8885. uzresearchers.com. –P.191-198. (13.00.00; №14).

REZYUME. Ushbu maqolada 4K modeli bo'yicha tadqiqotlar tahlil qilingan. Maqolada bo'lajak boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetentsiyasini rivojlantirishga qaratilgan kollektiv ta'lim texnologiyalarning ahamiyati va qo'llash usullari haqida aytib o'tilgan. Shuningdek, mavzuga doir ilmiy xulosalar berilgan.

РЕЗЮМЕ. В этой статье анализируются исследования модели 4К. В статье рассказывается о значении и методах применения технологий совместного обучения, направленных на развитие профессиональной компетентности учащихся будущего направления начального образования. Также даны научные выводы по теме.

SUMMARY. This article analyzes the research of the 4K model. The article describes the importance and methods of applying co-educational technologies aimed at developing the professional competence of students in the future direction of primary education. Scientific conclusions on the topic are also given.